

Jampec.* Márai Sándor az „Újság” 1928. november 28-i számába (m. s.) aláírással cikket írt egy annak idején nagy feltűnést keltett bűnügyről, amelynek szenvedő hőse Forgács Anna, az egykori Belvárosi Színház neves színésznője volt. A cikk címe: „Pesti gavallér 1925”. Főleg Erdélyi Béláról szól, a nagypolgár, munkakerülő, krakéler ügyvédéről, Forgács Anna férjéről, aki feleségét egy ausztriai kirándulás alkalmából előre megfontolt szándékkal lerúgta Millstadtban egy hegytetőről a szakadékba, hogy megkaparinthassa utána az életbiztosítás nagy összegét. Forgács Anna azonban nem halt meg azonnal, a szerencsétlenség színhelyére siető emberek hazatámogatták, ahol a „gavallér” a „megmentett asszonyt veronállal megmérgezte, aztán külön megszinegelte a haldoklót, hogy gyorsabban és biztosabban meghaljon. A szinegelés után ping-pongozni ment, táviratozott, hogy fizessék ki a felesége életbiztosítását és a jól végzett munka után derült hangulatban hazautazott” — írja róla Márai az említett cikkében.

A bűnügy 1927. augusztus 24-én került napvilágra (PINTÉR ISTVÁN—SZABÓ LÁSZLÓ, A század nevezetes bűnügyei. Bp., 1964.), de az akkori legfelsőbb bíróság, a Kúria csak 1931 végén tett pontot az első fokú bíróság ítéletére. A vádlott a tárgyaláson mindent tagadott, bár a felesége egy ízben így nyilatkozott róla még az osztrák bíróság előtt: „Lieber Béla, mir scheint, als du mich gestoßen hast” [= Kedves Bélám, úgy tűnik, mintha meglöktél volna]. — Később ugyan lényegesen módosította ezt a vallomását, az állandóan zsúfolt tárgyalóterem egyetlen tárgyilagos hallgatója előtt sem lehetett azonban kétséges, hogy egy elvetemült gyilkos ül a vádlottak padján, akinek cinikus viselkedése felháborította bírát is. Hazug és fölényes volt minden mozdulata, a nevetése, nem volt egyetlen őszinte és emberi hangja sem ennek az „arszlán”-nak (Márai

* E cikket KISS LAJOSnak, a Nyelvtudományi Intézet munkatársának ösztönzésére írtam. Hasznos tanácsaiért, útbaigazításaiért ezúton is hálás köszönetemet fejezem ki neki.

jelzője), ha a dologról beszélt. „Az elnök nem tud mit kezdeni ezzel a fölényel, nem is szigorú hozzá, csak leinti. Mit szigorúskodjon vele. Annyira senki. A kitenyészített *jampec*.” (Kiemelés tőlem. B. J.)

Márai, a jeles író a pesti éjszakák ismert alakját pompásan jellemezte ez egyetlen szóval. A *jampec* akkor telitalálat volt, és az életfogytiglani börtönre való ítélet kihirdetése után állítólag valaki azt mondotta,¹ hogy Erdélyi Béla fölött talán elszáll majd a tizenöt év is, de a *jampec* szó megmarad örökre a magyar nyelvben.

Felmerül a kérdés, honnan került ez a szó a magyar nyelvbe, mi az eredete? Nézzük meg először azt, mit mondanak róla szótáraink? Az ÉrtSz. Karinthy Frigyes műveiből vett idézettel is igazolja a *jampec* következő jelentéstartalmát: „Rendsz. nagyvárosi, léha, semmirekellő, feltűnően öltözködő és viselkedő, a legújabb nyugati divatot, szokásokat utánzó ifjú.” Az ÚjMLex. szerint a *jampec*: „divatmajmoló, rikító öltözékű és különc hajviseletű, feltűnően viselkedő léha fiatalember elnevezése jassznyelven; gondolkodásukra és magatartásukra többnyire a kispolgári sekélyesség és élvezethajhászás jellemző.”

A szó értelmezése mindkét helyen kétségtelenül helyes, de eredetéről nem tudunk meg semmit. Az „Idegen szavak kéziszótára” (szerk. BAKOS FERENC. Bp., 1958.) „jiddis”-nek jelzi ugyan a *jampec*-et, de nem adja meg, mire támaszkodik véleményében vagy inkább talán — megsejtésében.

Jampec szavunk népszerűsítéséhez Márai említett cikke jelentősen hozzájárulhatott; nyilvánvaló azonban, hogy használata régebbi időkre nyúlik vissza, ismert lehetett már századunk elején is mint a *dandy*, *arszlán*, *ficsúr*, *gigéri*, *stuccer* 'piperkőc', *divatbolond* (~ német *Modenarr*) szinonimasor modern tagja. A magyarba a jiddisből került.

A jiddisben a *jampec* a *jampec* 'bolond, kretén' többes számú alakja. Az összetett szó második tagjának, a *poc*-nak a jelentése többé-kevésbé ugyanaz, mint a szláv *chuj* 'penis'. Ennek a népnyelvben olyan használata is van, mint a magyar *balfasz*-nak. „Er iz e grojser poc” — mondják a jiddisben (= Ó nagy számár, nagy Schwanz”). Nem egyszer hallottam gyermekkoromban az ilyen kifejezést is: „Caig mir de *pecele*” (= mutasd a penisedet). Gömör megyében a *pecerke* ismeretes hasonló jelentésben.

A szó különben jiddis, illetőleg germán eredetű. SIGMUND A. WOLF, Wörterbuch des Rotwelschen (Mannheim, 1956.) című könyvében a 68. lapon ez olvasható ezzel kapcsolatban: „*Butze(l)mann* 1. Spaßvogel; 2. Lump; — *Bützeilman*, Penis; *Butzelman*. — Dt. *bützel*n, plagen, wehetun, kränken, vexieren”. — A 259. lapon pedig: „*Puze* m., *Puzenjunge* m. einer, der sich von pervers veranlagten Männern gebrauchen lässt.” Ugyanezen szerző „Jiddisches Wörterbuch”-jában (Mannheim, 1962.) a 156. lapon ez áll: „*poz* m. (?), *pez* pl. penis; übertr. Dummkopf (vgl. mhd. *fozte* f. 'Vulva'; »du Fotze !« ist auch in der niederen Umgangssprache als Schimpfwort für einen beschränkten Mann gebräuchlich)”.
A *poc* ~ *pec* jelentése és eredete tehát nem kétséges. De mit kezdünk a jiddis összetétel előtagjával?

A *jam* héber eredetű szó, jelentése 'tenger', és a jiddisben is meghonosodott. Az odesszai jiddisben ismert a *jampec* tükörfordítása: *morskoj poc*. Ez is azt mutatja, hogy a *jam* 'tenger' előtag itt nyomósító jellegű, mint a magyar *tenger sok*, *tenger nagy* stb. kifejezésekben. „Er fermugt e *jam gelt*” — mondják jiddisül (= nagyon sok pénze van). Így tehát a jiddis *jampec* tulajdonképpeni jelentése 'nagyon nagy balfasz' lehet.

Más nyelvekből is igazolható, hogy valamely 'tenger' jelentésű szó néha nyomósító jellegű. A „Der Große Brockhaus”¹⁶ III (1953.), 14 szerint: „*Dalai Lama* (mongol.

¹ KARDOS PÁL szóbeli közlése.

Dalai 'Meer', tibet. *Lama 'der Höhere'*; großer Priester), Titel des Oberhaupts der Lamaisten. | *Dalai-nor* (mongol. 'Meer-See', d. h. großer See), mongol. Name des Baikalsees."

Így tehát a *dalai láma* neve is olyan szerkezetű, mint a *jampec*. Annyit jelent ugyanis, hogy 'tenger-láma', azaz 'főláma'. Ugyanígy — mint láttuk — hasonló felépítésű a Bajkál-tó mongol neve is. Különben a *jampec*-hoz érdekes kommentárt fűz az odesszai jiddis, amely szintén a *jam* nyomósító jellegét hangsúlyozza és amely így hangzik magyar fordításban:

— Miért illesztik a *poc*-hoz a *morskoj* ('tengeri') jelzőt?

— Mert a szárazföldön ilyen *nagy* bolond nem található — hangzik a válasz.

Még egy érv a szó jelentéséhez:

N. STUTSCHKOFF „Thesaurus of the yiddish language” című hatalmas szótárában (YIVO, New York. 305) a *svanc-melamed* jelentése 'buta' (*svanc* 'penis' + *melamed* 'tanító').

A *jampec* eredeti jelentésétől, az 'igen buta'-tól a mai 'divatfi, divatbolond' jelentésig hosszú az út. A jelentésváltozás azonban gyakori jelenség bármely nyelv fejlődésében. Nem ritka, hogy egy idegen szó más jelentéssel honosodik meg az átvevő nyelvben, mint ahogyan azt az átadó nyelvben használták. Hiába keresnénk például a párizsi színházban a *garderobe*-ot, nem találjuk meg, mert a színházi ruhatárnak a francia neve *la vestiaire*; a *garde-robe* a franciában mást jelent: 'ruhaszekrény, szoba, amelyben valakinek a ruhái vannak, vagy pedig valakinek összes ruhái, fehéreneműje' (I. BALASSA JÓZSEF, A nyelvek élete. Bp., 1938. 66).

A példák számát természetesen könnyen lehetne szaporítani, erre azonban nincs szükség, mert hiszen a *jampec*-ben nem homályosodott még el annyira az egykori eredeti jelentés, hogy fel ne ismernők: a divatnak minden áron való majmolása és az igen buta ember között nagyon szoros lehet az összefüggés.

BIHARI JÓZSEF